

Observații asupra funcțiilor sinonimelor

de

CRISTINEL MUNTEANU

Our paper aims to reevaluate, from a critical point of view, the functions of synonyms from language and, especially, from speech. Thus, we reviewed the main studies from the Romanian linguistics concerning the functions of synonyms and tried, at the same time, to define the concept of *function of synonyms*, taking into account the type of synonymy considered.

Referindu-se la noțiunea de *funcție* în general, E. Coșeriu făcea observația că (în lingvistica structurală) acest concept este fie interpretat în sens „activ” (de cele mai multe ori), fie în sens matematic (conform teoriei lui Hjelmslev), ca relație între (doi) termeni, numiți *functivi*, „astfel încât nu se spune că un fapt «are» sau «îndeplinește» o anumită funcție, ci că între anumiți termeni «există» o funcție”¹. Vorbind despre sinonime, pe noi ne va interesa mai ales sensul „activ” al acestui termen, care în accepția lui cea mai curentă reprezintă ‘rolul’ (eventual ‘scopul’) unei unități lingvistice într-un context. Vom vedea însă că, în acest caz, funcția implică și ideea de ‘relație, raport’ între forme lingvistice, lăsând la o parte faptul că sinonimia însăși este o relație semantică.

Pentru început, vom aminti funcțiile sinonimelor așa cum reies ele din lingvistica noastră, dar cu trimiteri spre lingvistica străină, care a influențat-o pe cea românească. Funcțiile sinonimelor depind și ele de modul în care concepem sinonimia. Pentru aceasta, trebuie să deosebim mai întâi *sinonimia în limbă* și *sinonimia în vorbire*, apoi, împreună cu P. Zugun, să împărțim sinonimia din vorbire în *sinonimie in praesentia* [= SIP], ce presupune utilizarea, în același context verbal, a cel puțin două sinonime și *sinonimie in absentia* [= SIA], constând în selecția unui singur termen dintr-o serie sinonimică, însoțită de excluderea celorlalți².

Discuțiile care s-au purtat în cercetarea românească în jurul funcțiilor sinonimelor pot fi redată, cronologic, în tabelul de mai jos. Totodată, pentru mai multă ordine, e util să menționăm și cele trei direcții ale abordării funcțiilor sinonimelor, în conformitate cu punctele de urgență din literatura de specialitate străină, atât cât am reușit să le întredem și după cum reies, câteodată, și din bibliografia folosită de autorii români. Astfel, există cel puțin trei influențe și, în consecință, trei direcții: A) R. A. Budagov³ → I. Iordan și V. Robu; B) Stephen Ullmann⁴ (influențat, parțial, de retorică) → M. Bucă → I. Evseev → P. Zugun; C) *Retorica clasică* (de pildă, Fontanier⁵) → T. Vianu → G. I. Tohăneanu. Influențele sînt în lanț, fiecare autor român preluînd ideile de la cel de dinainte și rafinîndu-le mai mult sau mai puțin.

¹ Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000, p. 46.

² Vezi Petru Zugun, *Lexicologia limbii române*, Editura Tehnopress, Iași, 2000, p. 243. La fel distinge și Catherine Kerbrat-Orecchioni (*La connotation*, Presses Universitaires de Lyon, Lyon, 1977, p. 123), într-un cadru mai larg, referindu-se la conotație, dar este o coincidență. Odată intuite, cele două tipuri de sinonimie nici nu pot fi numite altfel.

³ R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, Editura Științifică, București, 1961.

⁴ S. Ullmann, *Précis de sémantique française* (troisième édition), Berne, 1965.

⁵ Pierre Fontanier, *Figurile limbajului*, Editura Univers, București, 1977.

Funcțiile sinonimelor

în limbă \ în vorbire	<i>in praesentia</i>	<i>in absentia</i>
	Vianu ⁶ , <i>Studii</i> – 1968	
	Tohăneanu ⁷ , <i>Dincolo de cuvânt</i> – 1976	
Bucă ⁸ , <i>Semasiologie</i> – 1976		
	Evseev ⁹ , <i>Vocabularul</i> – 1978	
Iordan, Robu ¹⁰ , LRC – 1978		
	Zugun, <i>Lexicologia</i> – 2000	

A) Vom începe cu direcția referitoare la sinonimia din limbă. R. A. Budagov afirmă că funcția principală a sinonimelor „poate fi numită funcție de *diferențiere* [s.a.], de precizare”¹¹. Ea trebuie recunoscută ca „esențială”, spune lingvistul rus, pentru toate „grupurile de sinonime” (cu excepția „sinonimelor absolute”) și privește mai multe laturi ale fenomenului: modul de exprimare al noțiunii sau „tonul emoțional” prin care aceasta este redată, sfera de răspândire a sinonimelor etc. Cele spuse de Budagov sînt preluate întocmai de Iordan și Robu, cu unele variații ale expresiei ce țin de metalimbajul structuralist (de pildă, regăsim „tonul emoțional” sub formularea „adaosul ori suprimarea de seme conotative”)¹².

Și pentru sinonimia din vorbire (SIP) Budagov consideră fundamentală funcția de diferențiere, atît pentru sinonimele din exprimarea curentă, cît și pentru „sinonimele artistice”¹³.

Iordan și Robu sînt de acord că funcția de diferențiere rezolvă, în diacronie, și contradicțiile dintre unele sinonime (de exemplu, în cazul perechilor *a cugeta* (lat.) și *a gîndi* (magh.), *pulbere* (lat.) și *praf* (sl.) etc.)¹⁴. Cît despre sinonimia în vorbire, autorii români apreciază că „uneori se repetă sinonimele pentru a realiza o gradație care devine sursa conotației: *sîrguincios* și *silitor*, *un zgîrcit* și *un cărpănos* etc.”, adăugînd că unele expresii (precum *praf și pulbere*, *foc și pară*, *mici-fărîme*) au, prin acest procedeu, „valori de intensitate maximă”¹⁵.

Revenind la sinonimia în limbă, trebuie spus că această funcție de diferențiere a sinonimelor este consecința firească a identificării uneia dintre funcțiile semnului lingvistic, numită chiar *funcție de diferențiere* de către Paul Miclău¹⁶, ce reiese și ea din doctrina lui

⁶ Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, EDP, București, 1968.

⁷ G. I. Tohăneanu, *Dincolo de cuvânt*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

⁸ Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Editura Facla, Timișoara, 1976.

⁹ Vasile Șerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, Timișoara, 1978.

¹⁰ Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, EDP, București, 1978.

¹¹ R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 67.

¹² I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 270.

¹³ R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 68-72.

¹⁴ În realitate, discuția și exemplele sînt de la Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, Editura Academiei, București, 1954, p. 124.

¹⁵ I. Iordan, V. Robu, *op. cit.*, p. 271.

¹⁶ În Al. Graur (coord.), *Introducere în lingvistică* (ediția a II-a), Editura Științifică, București, 1965, p. 44.

Ferdinand de Saussure, potrivit căreia în limbă totul se bazează pe diferențe: „în interiorul aceleiași limbi, toate cuvintele se limitează reciproc: sinonime ca *redouter*, *craindre*, *avoir peur* nu au valoare proprie decât prin opoziție”¹⁷.

B) A doua direcție îl are drept cap de serie pe St. Ullmann, care, în *Précis de sémantique française*, după ce amintește și el concurența sinonimelor în limbă (ce se diferențiază sau dispar), vorbește despre efectele stilistice ce reies din combinările de sinonime (așadar, SIP). În cazul combinării la distanță, el consideră că „funcția primordială este variația”, pentru a evita repetarea cuvântului atunci când se repetă ideea¹⁸ și oferă, în acest sens, exemple din scriitori. Cumulul de sinonime poate avea funcții stilistice similare celor ale repetiției, observă Ullmann, evidențiind că „în plan rațional, juxtapunerile de sinonime degajă un efect de insistență și de claritate minuțioasă” pe câtă vreme, în poezie bunăoară, ele corespund liniei ascendente a emoțiilor („crescendo synonymique”) ¹⁹. Alteori, unii scriitori caută să sporească *precizia* urmărind ideea „din unghiuri mereu noi”. În concluzie, fără a numi întotdeauna *funcție* aspectul ce ne interesează, Ullmann a identificat următoarele funcții ale sinonimelor *in praesentia*: 1) funcția de variere (sau diversificare) a exprimării; 2) funcția de intensificare (sau accentuare) a unei idei; 3) funcția de precizare a unei idei.

Aceste funcții sînt prezente și la Marin Bucă²⁰, care apreciază, în plus, că „uneori reliefaarea și precizarea unor anumite idei este obținută prin punerea în contrast a sinonimelor”, dînd ca exemplu un citat din C. Noica: „Se poate *face* orice, dar nu se poate *făuri* orice, cum nu se poate *săvîrși* orice”.

Evseev preia de la M. Bucă discuția despre funcțiile sinonimelor și le prezintă cu mai multă rigoare într-o secțiune dedicată exclusiv acestei probleme (intitulată *Funcțiile sinonimelor*)²¹. El admite că funcțiile sinonimelor rezultă din „natura raporturilor dintre aceste categorii de cuvinte”, dar ține să precizeze că în momentul în care vorbim despre funcțiile sinonimelor în comunicare, se cuvine să ne referim nu la procesul de selecție „a cuvîntului potrivit”, operație premergătoare actului comunicării, ci la „relațiile dintre sinonime și funcțiile lor, atunci cînd sînt folosite în același context”. Așadar, I. Evseev nu susține existența unor funcții ale sinonimelor *in absentia*. Cele patru funcții identificate pentru SIP sînt: 1) „*Funcția de diversificare a vorbirii*, prin evitarea repetării unui cuvînt în contextul aceleiași fraze sau a unor fraze alăturate” (proprie, mai ales, sinonimelor absolute, dar și celor relative); 2) „*Funcția de subliniere și reliefaare a unei idei* prin reluarea ei cu ajutorul sinonimelor juxtapuse”; 3) „*Funcția de precizare a unei idei*, prin introducerea unui sinonim care limitează și concretizează sfera noțiunii”; 4) „*Funcția de diferențiere sau opunere a unor noțiuni*, care, din punctul de vedere al uzului comun, se pot confunda, iar autorul ține să sublinieze tocmai diferența dintre ele”.

Funcțiile sinonimelor *in praesentia* sînt analizate de Petru Zugun într-un subcapitol aparte intitulat *Funcțiile sinonimiei*²² în care cele cinci descoperite sînt tratate mai adecvat

¹⁷ Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 129. De asemeni, cf. Ferdinand de Saussure, *Scrieri de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 78-85, unde se fac observații interesante asupra sinonimelor.

¹⁸ S. Ullmann, *op. cit.*, p. 193.

¹⁹ *Ibidem*, p. 195.

²⁰ M. Bucă, I. Evseev, *op. cit.*, p. 134-136.

²¹ V. Șerban, I. Evseev, *op. cit.*, p. 202-205.

²² P. Zugun, *op. cit.*, p. 243-248.

și ilustrate cu un număr sporit de exemple. Regăsim la lingvistul ieșean funcțiile (numite și *scopuri*) 1), 2), 4) din clasificarea lui Evseev. În locul funcției 3) („funcția de precizare a unei idei”) aflăm la P. Zugun, pe prima poziție, „explicarea sensului unui cuvânt – considerat necunoscut sau puțin cunoscut de interlocutor – prin sinonimul său ideografic sau numai contextual”. Substituirea efectuată de P. Zugun pare îndreptățită, de vreme ce exemplele date de Evseev (în care sinonimele sînt introduse prin adv. *adică*) dezvoltă mai degrabă funcția metalingvistică (în accepție jakobsoniană). La cele de mai sus, P. Zugun mai adaugă o funcție: „Principiu de construcție a unui context și chiar (rar) text”, funcție a sinonimiei ce s-ar încadra în conceptul estetic de *joc*. Ca exemplu, se oferă versurile poeziei lui Lucian Blaga, *Veșnicii*, poezie construită pe o serie de sinonime: *poartă numele, se cheamă, i se spune, se numește*. Cercetătorul ieșean are, într-adevăr, meritul de a fi identificat încă o funcție generată de SIP, doar că exemplul nu e prea convingător, căci sinonimia nu reprezintă aici scopul în sine al poeziei, constituit de denumirile respectivelor „veșnicii” („Sărutare”, „Uitare”, „«Suava inimă»”, „«Iată urmele»”, „«Lacrima Mare»”). De fapt, asistăm la încă un exemplu în care apare funcția de variere a expresiei, pentru a evita repetarea imediată a aceluiași cuvânt [în cazul de față, *a (se) numi*].

C) A treia direcție își are punctul de plecare în retorică. Fenomenul SIP, ca acumulare, numit și *metabolă*, a fost cercetat, printre alții, de Pierre Fontanier (la începutul sec. XIX) care, fără a numi *funcții* aceste aspecte, observa rolul de variație al cuvintelor, insistînd însă mai mult pe capacitatea acestora de a impresiona spiritul prin nuanțele exprimate, prin „această îmbogățire a fiecărui nou sinonim față de cel precedent și acest efect în creștere de la unul la altul pînă la ultimul”²³. Considerată figură de elocuție, metabola presupunea „prezența simultană a *gradației*”²⁴.

Tudor Vianu discuta, într-un studiu din 1946 (*Locuri comune, sinonime și echivocuri*), despre „aglomerarea sinonimelor”, „procedeu social al limbii”, avînd ca scop „luminarea aceleiași noțiuni”, efectul fiind asemănător „proiectării unor fascicule de raze, din mai multe direcții, asupra aceluiași obiectiv”²⁵. Totodată, aprecia că și „poetii retorici iubesc sinonimele acumulate”²⁶. Într-o altă cercetare, datînd din 1963 (*Sinonime, metafore și grefe metaforice la Tudor Arghezi*), Vianu revine asupra acumulării de sinonime, observînd că procedeu este foarte frecvent în comunicarea orală și crede că acesta trebuie pus pe seama „unei îndoite nevoi a exprimării: 1) căutarea termenului propriu, care poate să nu se prezinte de la început vorbitorului, 2) obținerea efectului stilistic al intensificării”²⁷. Stilisticianul român face apoi precizarea justificată că în vorbire este dificil de stabilit care dintre aceste două necesități determină înlănțuirile de sinonime. Practic, fără a le numi ca atare, Vianu descoperă funcția de precizare și funcția de intensificare. În același timp, descriind o particularitate a poeziei argheziene, „sinonimia prin succesiune de metafore”, Vianu sugerează și existența sinonimiei *in absentia*: „Alteori, în fine, succesiunea metaforelor sinonime se dezvoltă fără expresiunea termenului propriu substituit de ele”²⁸.

Pe urmele lui Vianu, un alt cunoscut stilistician, G. I. Tohăneanu, încearcă să prezinte „principalele funcțiuni artistice” pe care le îndeplinesc sinonimele în literatură, în general, și

²³ P. Fontanier, *op. cit.*, p. 303.

²⁴ *Ibidem*, p. 304.

²⁵ T. Vianu, *op. cit.*, p. 109.

²⁶ *Ibidem*, p. 110.

²⁷ *Ibidem*, p. 276.

²⁸ *Ibidem*, p. 278.

în poezie, în special. Astfel, este identificată *funcția intensificatoare* a sinonimelor juxtapse și *evitarea repetiției*, considerându-se că „sinonimia este o repetiție «mascată»”²⁹. În ceea ce privește SIA, Tohăneanu este primul care îi descoperă funcții, discutând despre „valoarea eufemistică” (numită și *funcție eufemistică*)³⁰ a unor sinonime și dînd ca exemplu modul în care Sadoveanu evită cuvintele obscene sau, de pildă, verbul *a muri*, „înlocuit cu tot felul de sinonime frazeologice, capacitate cu valoare eufemistică” (aspect valabil și pentru limba populară). Metaforele poetice sînt considerate „sinonime sui-generis” („întrucît ele «fac imagine»”³¹) sau sinonime „improprii”. La o lectură atentă, din paginile de analiză ale lui G. I. Tohăneanu, poate fi extrasă o funcție a sinonimelor metaforice, pe cît lasă să se înțeleagă autorul. Iată, în acest sens, un citat în care se comentează o serie de sinonime denumind metaforic organul văzului în poezia *Dar ochii tăi* de Tudor Arghezi: „Un prim grup masiv de termeni, recoltați din lumea minerală (*smarald, safir, diamante*), sugerează (s.n. C.M.) prețul fără de preț al ochilor [...]. O a doua categorie, mai firavă, grupează laolaltă termeni ai regnului vegetal (*petala de floare de gutui*), redînd, cu o remarcabilă *sugestivitate* (s.n. C.M.), frăgezimea privirii”³². Așadar, se pare că sinonimele metaforice au în textul artistic *funcția de sugerare*, căci, chiar dacă denotază un obiect, adaugă și alte impresii. În încheiere, Tohăneanu apreciază că relația de sinonimie se constituie nu doar „între un termen metaforic și corespondentul său «propriu»” (de pildă, între *regina nopții moartă și lună* la Eminescu), ci și între toate sinonimele metaforice ale aceluiași termen propriu din creația unui poet (adică și între „stăpîn-a mării”, „copila cea de aur” etc., desemnînd tot astrul nocturn)³³. Considerăm că, în acest caz, am avea de-a face cu o *sinonimie de inventar*, de vreme ce sinonimele apar în texte diferite.

După această trecere în revistă a preocupărilor referitoare la funcțiile sinonimelor, așa cum reies ele îndeobște din literatura de specialitate românească, vom formula cîteva observații în această privință.

a) Este clar că funcția sinonimelor în limbă este aceea de diferențiere, căci, în general, limba nu-și permite luxul de a reține multă vreme cuvinte identice semantic. A devenit un loc comun să se spună că sinonimia absolută nu există. Al. Graur susținea că „pînă și termenii tehnici pot fi colorați prin întrebuințarea lor de preferință într-o întreprindere sau alta”³⁴.

b) În schimb, în vorbire, lucrurile stau altfel. În actul lingvistic concret, diferențele dintre sinonime (considerate în limbă) se pot prezenta ca atare sau se pot estompa ori se pot adînci, în funcție de intenția comunicativă a vorbitorului. De asemeni, unele cuvinte, care n-au fost socotite drept sinonime vreodată, devin sinonime în anumite contexte. Sinonimele se pot prezenta în vorbire cu aceleași semnificații pe care le au în limbă, dar nu întotdeauna *sinonimia ca premisă* ajunge *sinonimie ca rezultat*. Lingvistul (ca și vorbitorul) are o cunoaștere a ceea ce reprezintă sinonimia și poartă cu sine, latent, serii de sinonime acceptate de normă. Tocmai de aceea, atunci cînd analizăm sinonimia în vorbire, trebuie să deosebim între două operații diferite, între *recunoaștere* și *constatare*. Pe baza cunoașterii anterioare despre sinonimie și sinonime, cercetătorul recunoaște anumite cuvinte ca

²⁹ G. I. Tohăneanu, *op. cit.*, p. 41-51.

³⁰ *Ibidem*, p. 55.

³¹ *Ibidem*, p. 57.

³² *Ibidem*, p. 63.

³³ *Ibidem*, p. 65.

³⁴ Al. Graur, *op. cit.*, p. 122.

sinonime (ale limbii) și constată că au devenit altceva într-un context anume – aceasta ar fi sinonimia ca premisă (neconfirmată de context). Tot astfel, el recunoaște unele cuvinte ca fiind diferite semantic, dar constată că au devenit sinonime datorită presiunii contextului – aceasta ar fi sinonimia ca rezultat.

c) Definiim funcția sinonimelor în vorbire drept rolul pe care-l are într-un context verbal un sinonim în raport cu un alt sinonim prezent anterior în comunicare (pentru SIP) sau absent (pentru SIA). Se observă clar că în discurs (în cazul SIP), funcția, ca și relația de sinonimie, se constituie abia o dată cu apariția celui de-al doilea termen sinonim, primul neavând vreo funcție (decît dacă-l includem în SIA).

La o reevaluare, funcțiile sinonimelor pentru SIP sînt următoarele:

1) *Funcția de diversificare a vorbirii* (sau de variere a expresiei), pentru a evita repetarea aceluiași cuvînt într-un context mai larg sau mai restrîns, sinonimia fiind în acest caz mai mult sau mai puțin *distanțată*:

„E rău de tot, se curăță *babalîcul* [...] Am stat aici cu el la masă pînă pe la unsprezece, pe urmă a plecat și am auzit pe Aurica strigînd că-i vine *moșului rău*.” (G. Călinescu); „Catarina fu adusă în casa Bogdăneștilor, la avere mare, *pizmuiță* de toate mamele cu fete de măritat, *dușmănită* și de fetele mari.” (I. Agârbiceanu); „Spune baba mea Cireașa că așa i-i dat țării aceștia și norodului din țara asta, să aibă *hodina* vîntului și *tihna* valurilor.” (M. Sadoveanu).

2) *Funcția de intensificare* (sau de subliniere) a unei idei, care apare în sinonimia juxtapusă datorită acumulării de sinonime vizînd efectul gradației:

„Unii foarte cînd sînt beți, / Au arțaguri, sînt semeți, / Se *cert*, tot se *gîlcevesc*, / Înjur, *strig*, *zbier* și *răcnesc*.” (A. Pann); „Tinerete, cum amăgești nădejdiile, cum seci puterile, cum *sîmperi* și *potolești* avînturile.” (E. Gârleanu); „s-a dus să-și ucidă *neastîmpărul* și *nerăbdarea* prin cele păduri cu fiare de vînat.” (G. Galaction).

După cum observa Vianu, adeseori este greu de deosebit această funcție de cealaltă, generată de nevoia de precizare, de căutare a termenului propriu:

„...întelegînd, ca la lumina unei torțe, că e vorba de sentimente *refulate*, *sugrumate* îndelungă vreme...” (Camil Petrescu); „...și să ceară ceva de mîncare, căci era *flămînd*, *hămisit*.” (I. Slavici); „...iar Ion Mohreanu se întoarce cu spatele, să strivească *agitația*, *colcăiala* din stomac.” (F. Neagu).

3) *Funcția de precizare* (a unei idei sau a unui termen) ia naștere tot în cazul sinonimiei juxtapuse ori în contact. De cele mai multe ori, ea pare să corespundă funcției metalingvistice (în sens jakobsonian) atunci cînd se explică un cuvînt, printr-un alt termen mai accesibil³⁵. Alteori nu termenul se cere a fi lămurit, ci o noțiune are nevoie de precizări suplimentare, de completări, operație posibilă cu ajutorul unui sinonim / unor sinonime mai puțin general(e) decît primul din serie:

„ – Întîi să știi ce vînam. / – Cîini, zise Ramințki [...] Da, *cîini*, întări Ramințki. *Javre*, *potăi*, *codîrle*.” (F. Neagu).

Deși, pe un anumit plan, putem vorbi de două aspecte diferite, în esență avem aceeași funcție a sinonimelor rezultînd din funcția de reprezentare a semnului (în accepția lui Bühler). E. Coșeriu a arătat limpede acest lucru: „nu există o funcțiune *metalingvistică* separabilă de funcțiunea de *reprezentare*, fiindcă, dacă funcțiunea de reprezentare este de

³⁵ P. Zugun, *op. cit.*, p. 244.

reprezentare a lucrurilor, atunci între lucrurile pe care limbajul le poate reprezenta găsim și limbajul”³⁶. Mai frecvent se precizează, prin sinonime, sensul unor termeni decât sfera unor noțiuni, după tiparul *X*, (*adică*) *Y* ori *X* sau (*mai bine zis*) *Y*:

„Ce să fie?! zise Chirică. Ia, fața casei, vatra, focul, pirostiile, ceaunul, apa dintr-însul, făina și *culeșerul* sau *melesteul*.” (I. Creangă); „Nu fi mîndru și nebăgător în seamă, ci cercetează-ți vecinii și *amicii* sau *prietenii* (A. Pann); „Cu premeditare sau *casualmint*e, *accidental*, omul de necese consideră mai întîi acelea ce-l încongioară...” (I. Codru-Drăgușanu).

4) *Funcția de diferențiere* a termenilor (și nu a noțiunilor, cum afirmă Evseev), care poate merge pînă la opunerea acestora, apare din necesitatea adecvării cuvîntului la realitate, respingînd apropierea de alte cuvinte. Această funcție nu se confundă cu cea de precizare, întrucît sinonimele implicate funcționează (cel puțin în structura de adîncime) după tiparul *nu X*, *ci Y* (uneori și *X*, *nu Y*):

„Se lovi ca nuca în perete și vorba ta, iacă, răspuseră ei. Dară noi nu ne *certăm*, ci numai ne *sfădim*.” (P. Ispirescu); „– Crezi că *a pierit* și cîinele? / – Nu cred. Mai degrabă *s-a prăpădit*.” (M. Sadoveanu); „Sînt *ruinat*! Mai mult decât *ruinat*, sînt *falit*!” (V. Alecsandri); „Hoho, asta-i *poveste* lungă. Adecă vorba vine că-i *poveste*. Da’ n-a fost *poveste*. A fost *istorie* adevărată.” (I. Agârbiceanu).

Se observă grija scriitorilor (și a vorbitorilor) de a deosebi cuvintele între care uzul comun nu stabilește întotdeauna diferențe. În zicala dată ca exemplu de Evseev: „Are *cap*, dar n-are *minte*” (la care Zugun adaugă și „Cap ai, minte ce-ți mai trebuie”) *cap* intră în opoziție cu *minte*. În schimb, această opoziție nu mai există într-o altă sintagmă populară: „«*Cap*, nu *bostan*!» să spune că are un om cu minte; și viceversa”³⁷.

Uneori sinonimele se diferențiază contextual, firesc, fără ca scriitorul să-și concentreze atenția asupra lor prin inserții metalingvistice:

„Am știut, mai tîrziu, că aveam o reputație de imensă *răutate*, dedusă din îndîrjirea și *sarcasmul* cu care-mi apăram părerile, din intoleranța mea intelectuală, în sfîrșit.” (C. Petrescu); „Tăcerea înțelenită se prelungea în *ofensă*, e adevărat, degajată și impersonală, dar acționînd asupra lui Radu mai profund decât *injuria*.” (F. Neagu).

Aceste patru funcții enumerate sînt funcții ale sinonimelor și nu ale sinonimiei (în cazul SIP). O funcție a sinonimiei *in praesentia*, ca „principiu de construcție a unui context și chiar text”, a evidențiat P. Zugun. Noi propunem chiar denumirea de *funcție ludică* a sinonimiei pentru astfel de cazuri în care un anumit tip de sinonimie devine scopul în sine al unui text. De pildă, *funcția ludică* a sinonimiei juxtapuse este ilustrată, ca manieră de „tratare” a textului temă, printr-unul dintre *Exercițiile de stil* ale lui R. Queneau (intitulat *Dublă partidă*):

„După o busculadă și confuzie spune și proferează pe un ton și cu o voce smiorcăită și plîngăreață că vecinul și covoiajorul o face dinadins...”³⁸.

d) O dată ce acceptăm că există SIA, înseamnă că ar trebui să identificăm și funcții ale sinonimelor aferente acestui tip. Aceste funcții sînt date de caracterul motivat al alegerii

³⁶ Eugen Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII, 1992-1993, seria A. Lingvistică, Iași, 1994, p. 148.

³⁷ Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, vol. II, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 179.

³⁸ Raymond Queneau, *Exerciții de stil*, Editura Paralela 45, Pitești-București, 2004, p. 34.

unor cuvinte în diverse contexte în raport cu celelalte sinonime ale seriei latente, ce se exclud din mesaj. Am văzut deja că G. I. Tohăneanu vorbea despre *funcția eufemistică* a unor sinonime și întrezărea *funcția de sugerare* a sinonimelor metaforice. Pentru unii specialiști și eufemismul s-ar încadra în sfera metaforei; atragem atenția însă că eufemismul atenuază (ascunde), pe câtă vreme metafora sugerează (dezvăluie).

În realitate, funcțiile sinonimelor *in absentia* pot fi regăsite printre funcțiile semnului lingvistic în comunicare, căci acesta funcționează în raport cu alte semne (raport atît material, cît și de conținut), cu micro sisteme de semne și chiar cu sisteme întregi de semne. El poate funcționa și în relație cu alte texte, cu lucrurile înseși sau cu cunoștințele noastre despre lucruri³⁹. Toate acestea sînt numite de către E. Coșeriu *funcții de evocare*: „putem să spunem că în jurul *reprezentării* există un mănunchi de funcțiuni de evocare, avem de-a face [...] cu acea bogată ambiguitate a cuvîntului care poate denota cu precizie ceva, fără a renunța în același timp și la alte denotări”⁴⁰. Vom da și exemple în acest sens:

„Ia, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de *humă* însuflețită din Humulești, care nici frumos până la douăzeci de ani, nici cu minte până la treizeci și nici bogat până la patruzeci nu m-am făcut.” (I. Creangă); „Doamne, băieți, cînd am cetit în jurnale de prăpădul din Italia, vă spun drept, am plîns. Și cînd am văzut și la cinematograful ruinele orașelor și pe fetița ceea care au scos-o vie de supt dărîmături, *m-am cutremurat*.” (E. Gârleanu).

În exemplul din opera lui Creangă, selecția lui *humă*, spre deosebire de *lut* sau *pămînt*, este motivată de prezența în context a toponimului Humulești, avînd, deci, funcție evocativă. De asemeni, întrucît în fragmentul aparținînd lui Gârleanu era vorba despre cutremurul de la Messina, termenul *a (se) cutremura* apare ca deplin motivat în raport cu sinonime precum *a (se) îngrozi*, *a (se) înfiora* etc. În poezie acest fenomen este cu atît mai evident atunci cînd prezența unor cuvinte este cerută de prozodie (măsură, rimă etc.) sau motivată prin simbolismul lor fonetic.

În concluzie, reafirmăm că noțiunea de *funcție a sinonimelor* depinde de planul din care judecăm sinonimia. În limbă, funcția de diferențiere a sinonimelor este dată de raportul simultan și permanent (ca interrelație) dintre sinonime; în vorbire, în cazul SIP, funcțiile sînt declanșate de apariția în context a celui de-al doilea sinonim (și a celui de-al treilea etc., eventual), iar în cazul SIA, funcțiile aparțin termenului prezent în raport cu cei absenți, dar existenți la nivelul competenței vorbitorului ca serie latentă.

³⁹ Cf. Eugen Coșeriu, *op. cit.*, p. 149.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 153.